

УДК 336.773

Андрушків Т.

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Досліджено суть і принципи формування депозитної політики банку. Визначено зовнішні й внутрішні фактори впливу на депозитну політику. Виділено етапи формування депозитної політики, основні питання та рішення щодо її прийняття.

Ключові слова: ресурси банку, депозитна політика, депозити, економічна криза, депозитний ринок, законодавче регулювання.

Фундаментальною складовою побудови та функціонування економічної системи будь-якої країни служать ресурси, які акумулювали всі учасники господарських відносин. У макроекономічних умовах, що склалися в Україні внаслідок світової фінансової кризи, аналіз формування та функціонування ресурсів банківських установ має вирішальне значення для прийняття важливих стратегічних рішень щодо подальшого розвитку економіки країни.

Раціональний розподіл фінансових ресурсів шляхом акумулювання тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання й населення, а також їх спрямування в кредитно-інвестиційний процес є однією з основних та важливих функцій банківської системи.

Депозитну політику комерційного банку слід розглядати як стратегію і тактику щодо залучення коштів вкладників та інших кредиторів і визначення найефективніших їх комбінацій. Тому оптимізація депозитної політики банку – складне багатофакторне завдання, основою вирішення якого має бути врахування інтересів економіки країни в цілому, комерційного банку як суб'єкта економіки, клієнта й персоналу банку зокрема. Очевидно, що зазначені інтереси не завжди співпадають. І саме оптимальна депозитна політика передбачає, насамперед, узгодження їх інтересів. Окрім цього, депозитна політика має бути підпорядкована оптимальному співвідношенню ліквідності, дохідності та ризику.

Питання, пов'язані з дослідженням теоретичних основ депозитної політики комерційного банку, практики її реалізації та шляхів удоскона-

лення в науковій літературі розроблені недостатньо. У цей же час важливість дослідження означених питань підкреслюють багато вчених-економістів. Серед них варто назвати В. Лагутіна, А. Мороза, М. Савлука, Р. Коцовську, В. Ричаківську та ін. Із доробку російських учених виділяються праці О. Лаврушина, В. Усоскіна та ін. Основна частина цих досліджень стосується проблеми формування депозитів у структурі ресурсної бази та ефективності управління зобов'язаннями банку.

Нині практично нема робіт, присвячених спеціальним комплексним дослідженням суті депозитної політики банків, цілей і завдань її проведення, факторів, що визначають специфіку побудови моделі депозитної політики банків, а також критеріїв вибору оптимальної депозитної політики.

Метою статті є визначення суті депозитної політики комерційного банку, аналіз механізму її реалізації і ролі в забезпеченні стійкості комерційного банку.

Депозитна політика – це складне економічне явище; її суть необхідно розглядати як у широкому, так і у вузькому значеннях. У широкому – депозитну політику комерційного банку характеризують як стратегію і тактику банку при його діяльності щодо залучення ресурсів із метою повернення, а також при організації та управлінні депозитним процесом. Під депозитною політикою у вузькому значенні розуміють стратегію і тактику банку в частині організації депозитного процесу з метою забезпечення його ліквідності [2, 98].

Варто зазначити, що єдиної депозитної політики для всіх банків нема. Кожен банк визначає свою власну депозитну політику з огляду на економічну, політичну, соціальну ситуацію в регіоні своєї діяльності. Якщо банк не має депозитної політики, або здійснює депозитну політику невисокої якості, або не зміг довести її основні положення до відома конкретних виконавців, ставлячи тим самим під сумнів можливість її реалізації, то сукупний ризик його діяльності значно підвищується.

Із урахуванням специфіки депозитної політики, основною метою її здійснення є залучення якнайбільшого обсягу депозитних ресурсів за найнижчою ціною. Досягнення цієї мети фактично сприятиме створенню необхідних передумов і для досягнення основної мети діяльності будь-якого банку – одержання максимального прибутку. Таким чином, депозитна політика банку є складовою частиною банківської стратегії, яку реалізують через механізм фінансового менеджменту банку.

Реалізація мети депозитної політики передбачає виконання певних завдань, а саме:

- ✓ сприяння в процесі проведення депозитних операцій отриманню прибутку або створенню умов для отримання прибутку в майбутньому;

- ✓ підтримання необхідного рівня ліквідності;
- ✓ забезпечення диверсифікації суб'єктів депозитних операцій і поєднання різних форм депозитів;
- ✓ створення в перспективі умов для підтримання стабільності депозитних коштів;
- ✓ залучення необхідного обсягу ресурсів на тривалий термін;
- ✓ підтримання взаємозв'язку і взаємної узгодженості між депозитними операціями та операціями з надання кредитів за сумами і термінами депозитів та кредитних вкладень;
- ✓ мінімізація вільних коштів на депозитних рахунках;
- ✓ проведення гнучкої процентної політики;
- ✓ постійний пошук шляхів зменшення процентних витрат за залученими ресурсами;
- ✓ розвиток банківських послуг та підвищення якості й культури обслуговування клієнтів.

Під час виконання завдань депозитної політики банки мають враховувати багато факторів, а саме: зовнішні – макроекономічні, тобто стан ринку, на якому функціонує банк, ризики, рівень інфляції, конкуренція, попит на банківські послуги тощо, та внутрішні – мікроекономічні, це прибутковість, ліквідність, розширення клієнтури, завоювання нових ринків, упровадження нових видів операцій тощо [1, 149].

На макроекономічному рівні депозитна політика має важливе значення для формування позичкового фонду. Банки відіграють надзвичайно важливу роль у перерозподілі тимчасово вільних коштів одних суб'єктів господарювання між іншими суб'єктами господарювання, в яких виникає потреба мобілізації додаткового капіталу. Таким чином ефективно проведення депозитної політики надає можливість не тільки залучати достатню кількість грошових ресурсів на депозитному ринку для поповнення ресурсної бази того чи іншого банку зокрема і банківської системи взагалі, а й стимулювати збільшення самого депозитного ринку країни, а отже, вирішення одного з найважливіших завдань соціально-економічного розвитку держави – формування необхідних інвестиційних ресурсів.

На мікроекономічному рівні роль депозитної політики проявляється у забезпеченні стабільності та стійкості банку, його рентабельності, ліквідності і надійності, а також адекватності його діяльності потребам клієнтів.

Значимим у визначенні депозитної політики є вплив грошово-кредитної та фіскальної політики держави. НБУ здійснює державну політику, використовуючи різні загальні та селективні методи грошово-кредитного регулювання економіки: зміну офіційної облікової ставки,

проведення операцій на відкритому ринку з валютою і цінними паперами, встановлення норм та нормативів діяльності банків.

Є загальні критерії оптимальності депозитної політики, а саме:

- ✓ зв'язок депозитних, кредитних та інших операцій банку між собою для підтримки його стабільності, надійності, фінансової стійкості;
- ✓ диверсифікація ресурсів банку з метою мінімізації ризику;
- ✓ сегментування депозитного портфеля (за клієнтами, послугами, ринками);
- ✓ диференційований підхід до різних груп клієнтів;
- ✓ конкурентоспроможність банківських депозитних продуктів [6, 169].

Невід'ємною складовою процесу управління формуванням та реалізацією депозитної політики є аналіз, що становить сукупність підходів, прийомів та методів визначення поточних і минулих результатів для оцінки ефективності депозитної політики банку.

Напрями аналізу депозитної політики:

- ✓ аналіз депозитного ринку;
- ✓ виявлення цільових ринків для мінімізації депозитного ризику;
- ✓ оцінка конкурентоспроможності депозитної політики;
- ✓ аналіз витрат у процесі залучення коштів;
- ✓ виявлення шляхів оптимізації депозитного і кредитного портфеля;
- ✓ аналіз взаємозв'язку депозитних, кредитних та інших операцій банку для підтримки його стабільності, надійності та фінансової стійкості;
- ✓ сегментування депозитного портфеля за клієнтами, продуктами і ризиками;
- ✓ аналіз врахування концепції життєвого циклу в процесі формування структури вкладів за депозитним портфелем у цілому.

Слід враховувати, що ефективність депозитної політики неможливо визначити абсолютно точно. Відносність (умовність) показників ефективності депозитної політики є наслідком: використання банком усіх грошових коштів, що перебувають на кореспондентському рахунку; застосування поряд із залученими та позиченими коштами власних коштів; наявності кредиторської заборгованості та інших пасивів. Окрім того, ускладнюють визначення ефективності депозитної політики такі особливості активних операцій, як їх короткотерміновість і маневреність, у зв'язку з чим у ті або інші періоди може виникнути додаткова потреба в значних кредитних ресурсах.

Окрім того, розкрити сутність депозитної політики і визначити вимоги до неї неможливо без врахування вимог кредитної політики. Нemoж-

ливо депозитну політику формувати окремо від кредитної. Депозити володіють споживчою вартістю, яка полягає у забезпеченні ефективності діяльності різних галузей економіки, куди спрямовують залучені банком ресурси у вигляді позик. Цю споживчу вартість банк завжди розміщує на умовах збереження, збільшення та повернення з приростом. Отже, вже в механізмі діяльності банку об'єктивно втілена вимога ефективного використання залучених ресурсів: вони мають бути не тільки збережені, а й повернені з приростом (деPOSITИМ ПРОЦЕНТОМ), який становить частку загального приросту авансованої вартості (позичкового відсотка). Останнє дуже важливо для визначення ефективності, оскільки своєчасне повернення позики може мати місце й у випадку її невикористання.

Жорстка боротьба банків за кожного клієнта змушує банк звертатися до детального аналізу депозитної політики, який пропонуємо здійснювати за напрямками: потреби клієнта, депозитні політики конкурентів, окремий депозитний продукт, взаємини банку з клієнтами та імідж. Дослідження кожного блоку потребує використання відповідного маркетингового інструменту.

У процесі аналізу потреб клієнта застосовують комплексне поєднання SWOT-аналізу та геп-аналізу, що дає змогу виявляти сильні й слабкі сторони депозитної політики банку, аналізувати наявні розриви між потребами клієнтів та можливостями банку, розробляти заходи щодо усунення визначених проблемних зон.

При аналізі досвіду конкурентів рекомендовано застосовувати інструмент бенчмаркінгу, метою якого є виявлення ефективніших депозитних політик банків-конкурентів та використання їхнього кращого досвіду в процесі розроблення та реалізації власної депозитної стратегії.

Конкурентоспроможність депозитного продукту оцінюють на основі розрахунку кількісних і якісних показників. При кількісному аналізі доцільною є орієнтація на номінальну процентну ставку, а при якісному аналізі – на найвпливовіші якісні характеристики кращого конкурентного продукту. При визначенні ступеня взаємин банку з клієнтом слід застосовувати CRM-технології, які створюють умови для отримання автоматизованих даних про клієнтів банку, формування клієнтської бази даних, сегментування клієнтів, формування відповідних депозитних продуктів для кожного виду сегмента [4, 79].

Останнім блоком є оцінка іміджу банківської установи, яку здійснюють на основі методів брендінгу, що надають інформацію щодо відповідності стратегії бренду загальній банківській стратегії, наявності конкурентних брендів та визначення їхніх порівняльних переваг, оцінки бренду клієнтами, а також результатів використання таких маркетингових інструментів, як реклама, зв'язки з громадськістю та інформаційний супро-

від. Таким чином, комплексне застосування зазначених маркетингових інструментів дасть банкові змогу ефективно управляти клієнтською складовою депозитної політики.

Необхідність і значна роль ефективного управління депозитною політикою банку визначається наступними основними положеннями.

По-перше, ефективно організована депозитна політика є вагомим фактором фінансового стану банку, його стабільності, передумовою досягнення платоспроможності і надійності.

По-друге, ефективне управління залученими і позиченими коштами забезпечує ліквідність та фінансову рівновагу банку в процесі його стратегічного розвитку. Темпи цього розвитку, фінансова сталість значною мірою визначаються тим, наскільки різні види депозитів синхронізовані між собою за об'ємами й часом. Високий рівень синхронізації забезпечує суттєве прискорення реалізації стратегічних цілей розвитку банку.

По-третє, ефективному управлінню депозитною політикою сприятиме використання запропонованого інтегрального показника, що дає змогу оцінювати основні напрямки депозитної політики з урахуванням ризикованості активних операцій банку.

Таким чином, комплексний аналіз депозитної політики банку є інформаційною передумовою для прийняття рішень, а також аналітичним забезпеченням для узагальнення та оцінки результатів реалізації депозитної політики.

Контроль за впровадженням депозитної політики спрямований на оперативне та своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів реалізації депозитної політики від запланованих. На основі виявлених відхилень відбувається прийняття оперативних управлінських рішень, що забезпечує нормалізацію діяльності.

Фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. істотно погіршила умови банківської діяльності в Україні та, відповідно, ускладнила виконання банками їх економічних і бізнесових завдань. Одним із уроків кризи стало надмірне використання банками іноземних запозичень для формування своїх ресурсів, що призвело до розбалансованості ресурсної бази і диспропорційності у використанні її для кредитування реального й споживчого секторів економіки. Ці чинники стали серйозною передумовою для глибшої банківської кризи в Україні порівняно з іншими країнами. Зокрема, істотно погіршилася довіра до банків з боку населення та інших учасників грошового ринку, стрімко «схудли» кредитні портфелі банків, ускладнився пошук кредитоспроможних позичальників для нових кредитів, упала інвестиційна привабливість банків для вітчизняних та іноземних інвесторів, знизилася прибутковість банківського бізнесу тощо [3, 91]. За

таких умов підвищення ефективності депозитної політики і забезпечення її стабільності ускладнились і набули вкрай важливого значення.

Стабілізація банківської діяльності в післякризовий період потребує від банків швидкого запровадження методів економного банківського бізнесу, що базований на стратегії зниження витрат. За чинного механізму формування депозитної політики банку в Україні, навіть із урахуванням високого професіоналізму менеджерів і застосування сучасних рекомендацій щодо ведення фінансових справ, залишається все ще значний ступінь ризику. Нинішній механізм розроблення і втілення депозитної політики на рівні банків не сповна відповідає сучасним вимогам банківської діяльності.

Також необхідно враховувати, що Україна визначила для себе євроінтеграційний курс, наш фінансовий ринок у майбутньому чекають значні зміни, які проявлятимуться, насамперед, у розширенні присутності закордонних фінансових установ. Це змушує українські фінансові компанії вступати в жорстку конкурентну боротьбу. Виграти її можна буде тільки завдяки: створенню достатньої наукової бази, необхідної для розроблення і проведення депозитної політики; підготовці наукових кадрів, спроможних упроваджувати власні розробки з урахуванням особливостей України; створенню центрів, які зможуть координувати в масштабах держави роботу, пов'язану з формуванням ресурсного потенціалу; наявності надійної системи комунікації банків із громадськістю; підвищенню рівня банківських знань у населення, змістовного рівня спеціальних і науково-популярних публікацій; формуванню навичок зваженого та відповідального підходу політиків до проголошення різного роду заяв, що стосуються депозитної політики банків тощо.

Стосовно заходів для підвищення ефективності депозитної політики банку, то, на нашу думку, найефективнішим для вітчизняних банківських установ є ліберально-демократичний підхід. Цей підхід розробив Всесвітній банк спільно з канадськими вченими, і він зводиться до того, що проблема підвищення ефективності ресурсного забезпечення банків є наслідком ринкової незрілості економіки [7, 23]. Відповідно, вона розв'яжеться сама собою в міру просування ринкових реформ, нормалізації ситуації у сфері оподаткування і загального поліпшення умов інвестиційного клімату в Україні. На підтвердження такої перспективи канадці послалися на банківську практику своєї країни, де ефективність депозитної стратегії держави не пов'язана сьогодні ні з масовим вивезенням капіталу, ні з масовим приховуванням доходів, ні з широким використанням нелегальних каналів, ні з розробленням різноманітних схем фінансових спекуляцій. У світлі викладеного вважаємо доречним відзначити, що в Україні насущ-

ним є питання про запобігання використанню банківської системи для здійснення протиправних і сумнівних операцій, у т. ч. легалізації доходів.

У сучасних умовах дуже важливо довести до суспільства довготермінове бачення ощадної концепції, дозволивши людям, таким чином, зазирнути в майбутнє, коли моментальні ефекти пристосування зникнуть. Як НБУ, так і комерційним банкам потрібно прийняти допомогу міжнародних агентств. Співпраця з міжнародними організаціями має низку переваг:

- ✓ по-перше, вони можуть надати важливі технічні рекомендації про те, що необхідно зробити і чого робити не слід у процесі реалізації ощадної стратегії. Згадана допомога часто безцінна, особливо для держав із перехідною економікою, таких як Україна, що не мають у розпорядженні достатніх ресурсів для розв'язання всіх технічних проблем своїми силами. Проте вона обов'язково має доповнюватися експертизою на місцевому рівні з метою адаптації реформ до місцевих умов;
- ✓ по-друге, міжнародні організації й агентства можуть поділитися надбаним у різних країнах багатим досвідом щодо широкого кола економічних питань. Оскільки такі агентства часто укомплектовані фахівцями з усього світу, вони можуть використовувати експертів з різним досвідом у всіх сферах банківської діяльності;
- ✓ по-третє, вони можуть надати країнам механізм прийняття на себе зовнішніх зобов'язань.

Підвищення ефективності депозитної політики банків України необхідно починати з удосконалення банківського законодавства, а саме:

1. Ухвалення Верховною Радою України Закону «Про ощадну справу», що дав би змогу забезпечити правову основу його організації і розвитку з урахуванням сучасних вимог.

2. Банківське законодавство має відображати всі форми відносин банків з органами державної влади та управління, з НБУ, а також між собою та клієнтурою. Банківські закони повинні мати характер прямої дії для того, щоб звести до мінімуму втручання органів управління у діяльність банків.

3. Необхідне вдосконалення системи банківського ліцензування з метою усунення монополізму в діяльності банків, а також вирівнювання умов конкуренції між ними.

4. Для забезпечення повноти банківського законодавства, норми, що належать до банківської діяльності, необхідно вводити до законодавчих актів регулювання інших сфер діяльності.

5. При вдосконаленні податкового законодавства потрібно зважати на специфіку банківського сектору і зацікавити його в розширенні своєї діяльності та підвищенні фінансової стійкості, тому що створення ефекти-

вної системи оподаткування є важливим напрямом регулювання банківського сектору.

Окрім того, НБУ необхідно звернути увагу на створення економічних передумов для активізації процесу залучення довготермінових коштів населення. Тому особливо актуалізується питання нарощування капіталу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Шляхи розв'язання даної проблеми полягають у наступному:

- ✓ необхідно збільшити кількість джерел формування коштів фонду, а також встановити норму відрахувань і для НБУ;
- ✓ кошти фонду можуть бути розміщені не тільки в державні, а й в іпотечні цінні папери;
- ✓ необхідно впровадити диференційовані ставки за вкладами банків до Фонду гарантування [5, 185].

Одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності депозитної політики банку є вдосконалення структури банківського сектору і розвиток внутрігалузової конкуренції. З метою підвищення конкурентоспроможності українських банків у світлі інтеграції до Євросоюзу доцільним є створення програми структуризації і консолідації банківської системи, підвищення рівня її капіталізації. Тому в певних ситуаціях виникає необхідність стимулювання органами нагляду і регулювання, злиття і поглинань банків для підвищення рівня конкуренції на окремих сегментах фінансового ринку, а саме на ринку депозитних ресурсів. Окрім того, НБУ має сприяти діяльності банківських установ, що стосується створення корпоративних пенсійних фондів як інструменту депозитної політики та інститутів забезпечення економіки порівняно дешевими довготерміновими фінансовими ресурсами.

Що стосується ставок за депозитами, то вони в Україні однозначно мають знижуватися. Це ненормальне явище, коли в економічно розвиненій країні вигідніше відкривати депозит, аніж займатися підприємницькою діяльністю. Основною метою депозитних вкладень є перенесення вартості грошей у часі, а не отримання доходу. Тобто, ставка за депозитом теоретично не має перевищувати рівень інфляції у країні. Понизити процентні ставки вдасться тільки тоді, коли рівень інфляції буде достатньо низьким, а національна грошова одиниця – достатньо стабільною.

Підвищення ефективності депозитної політики можна досягти шляхом активного використання зарубіжного досвіду організації заощаджень населення. Особливу увагу слід приділяти організації і впровадженню накопичувальних інвестиційних схем, зокрема пенсійних рахунків, рахунків на оплату навчання, купівлю житла, а також підвищенню ролі банків у здійсненні договірних операцій, зокрема управлінню пайовими фондами. Досвід зарубіжних банків цікавий також із погляду обслуговування кор-

поративних клієнтів. На особливу увагу заслуговує чіткий перебіг внутрібанківських процедур, що дає змогу досягти оперативності при продажу банківських послуг і скорочує операційні витрати, тоді як робота більшості українських банків із корпоративною клієнтурою часто базована на ексклюзивному підході, що знижує якість послуг і доходи банку в цілому.

Підсумовуючи викладене, визначимо основні рекомендації і напрями, що стосуються підвищення ефективності проведення депозитної політики банку:

- ✓ розвиток депозитних операцій із населенням на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування фізичних осіб;
- ✓ забезпечення високої стійкості залучених банком коштів;
- ✓ активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;
- ✓ розширення обсягу термінових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, що перебувають на рахунках підприємств;
- ✓ розширення практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади, тому що вони є найстійкішою частиною мобілізованих банком ресурсів;
- ✓ використання у вітчизняних умовах досвіду банків економічно розвинених країн, що стосується відкриття різного роду СМА-, АТS-рахунків і деяких інших видів депозитів.

Використання в практичній діяльності розглянутих напрямів удосконалення депозитної політики вітчизняних банків могло б значною мірою розширити їхні можливості у сфері мобілізації ресурсів та їх ефективного розміщення.

Study the essence and principles of bank deposit policy. The external and internal factors influence the deposit policy. The stages of formation of deposit policy, major issues and decisions on acceptance.

Key words: *resource bank, deposit policy, deposit, economic crisis, the deposit market, the legislative regulation.*

Исследована суть и принципы формирования депозитной политики банка. Определены внешние и внутренние факторы влияния на депозитную политику. Выделены этапы формирования депозитной политики, основные вопросы и решения по ее принятию.

Ключевые слова: *ресурсы банка, депозитная политика, депозиты, экономический кризис, депозитный рынок, законодательное регулирование.*

Література

1. Барилюк І. Збалансована система показників – основа стратегічного управління ресурсним потенціалом банківських установ / І. Барилюк // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 147–153.
2. Бартош О. Депозитна політика банку та основні етапи її формування / О. Бартош // Вісник УБС НБУ. – 2008. – № 3. – С. 97–101.
3. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 89–95.
4. Зайцев О. «Свежие инновации» для роста депозитов / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом – 2008. – № 12. – С. 76–80.
5. Лавров Р. В. Депозитна політика банку в сучасних умовах / Р. В. Лавров // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – № 4 (8) . – С. 182–187.
6. Олексенко М. В. Депозитна політика комерційних банків України на сучасному етапі / М. В. Олексенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16). – С. 166–171.
7. Череп А. Депозитна політика та її роль у забезпеченні стабільності комерційного банку / А. Череп // Економіка. – 2009. – № 4. – С. 20–26.